

AZ ERDŐ

AZ 1862-BEN ALAPÍTOTT ERDÉSZETI LAPOK 96. ÉVFOLYAMA

X. ÉVF. 4. SZÁM 121—168 OLD. 1961. ÁPRILIS

Az árrendszer és az anyagi érdekelttség

K A I S E R T I B O R

Úgy gondolom, az mindenki számára magyarázat nélkül is elfogadható, hogy minden részletkérdést szabályozó gazdasági irányítást megvalósítani nem lehet, de nem is lenne sem célravezető, sem ellenőrizhető. A népgazdasági célkitűzések alapján meghatározott főbb mutatók kötelező előírásán túl olyan módszereket kell alkalmazni, amelyek a vállalatok vezetőit egyes részletkérdésekben a népgazdasági érdekekkel összhangban álló döntésekre ösztönzik. A vállalati anyagi érdekelttség rendszerében az egyik leghathatósabb módszerünk az árszabályozás lehetőségeinek megfelelő felhasználása.

Az árszabályozás hatékony ösztönző szerepét az erdőgazdaságok dolgozói az 1956. évi árrendezés óta mindennapi munkájuk közben bőségesen tapasztalhatták és megfigyelhették. Az erdőgazdasági termékek árainak megállapításánál azonban olyan tényezőkkel is számolni kell, amelyek az ipari termékek árszabályozásánál általában nem szerepelnek.

Az ipari ármegállapítás általában a termék iparági átlagos önköltségén alapul, figyelembeveendő lényeges tényező még a bruttó termelői ár megállapításánál az import aránya és ezzel kapcsolatban a világgiazi ár. Az erdőgazdasági termékeknél tényleges utókalkulált önköltségről általában nem beszélhetünk.

Az erdőgazdasági termékek megállapításánál *az engedélyezett haszonkulcsal növelt erdőgazdasági globális önköltség fedezéséhez szükséges árbevételből kellett kiindulnunk.* A globális árbevételből a termékek árait a használhatóság értékarányában kellett meghatározni. Használhatóságuk alapján a termékek viszonylag egyértelmű sorrendjét meg lehet állapítani, nem ilyen egyszerű azonban az egyes választékok közötti értékkülönbözöt forint összegét meghatározni és ennél igen sok körülményre kellett figyelemmel lenni, amelyek közül lényegesebbek a következők:

1. A faanyag felhasználása során előállított termék önköltsége, illetve annak értékarányos bruttó termelői árából visszaszámított önköltség milyen anyagár megállapítását teszi lehetővé (pl. bányafa, papírfa).

2. Egyes választékok azonos méretű és minőségű faanyagból termelhetők ki. Ilyen esetben a népgazdaság ellátása szempontjából fontosabb választékra magasabb árat kell megállapítani, a választék termelésénél felmerülő konkrét költségkülönbözeten (pl. kérgelési költségen) felül is.

3. A termelői, vagy fogyasztási felhasználás igénye nem minden esetben határozza meg egyértelműen az alkalmazható nyersanyagot. A nyersanyag megválasztását általában a gazdaságosság dönti el. A felhasználás gazdaságosságát — a tartósság, a megmunkálási költségek különbségei stb. mellett — döntően az ár befolyásolja. Az árat tehát úgy kell megállapítani, hogy a bel-

földi termelés, az export és import lehetőségeit figyelembevéve a népgazdaságilag legelőnyösebben beszerezhető nyersanyag felhasználására ösztönözön. (Pl. vezetékoszlopnak, vagy talpfának beton, vagy fa felhasználása.)

Az árak megállapításával két — egymással ellentétes irányú — ösztönzést kell érvényesíteni. A bruttó termelői árak a felhasználás növekedését, vagy korlátozását, a nettó termelői árak a termelést befolyásolják. Az árakkal történő irányítás — a kötelező terv-előírások folytán — csak a túlteljesítéseknél, vagy a tervben nem szabályozott választékoknál érvényesülhet. Az elérni kívánt cél érdekében a *bruttó és nettó termelői ár közé termelői forgalmi adó kerül beépítésre*, vagy amennyiben a nettó termelői árat a bruttó termelői árnál magasabban szükséges megállapítani, *árkiegészítés juttatása engedélyezhető.* Jó példa a termelés és felhasználás korlátozására a vezetékoszlop ármegállapítása, amelynek bruttó termelői ára a többi választék árához viszonyítva magas, az 50% termelői forgalmi adó viszont a nettó termelői árat alacsony szinten határozza meg és így csak kisebb árbevételt biztosít. Ellentétes irányú ösztönzésre példa a cserzőanyagok ára. Az importált cserzőanyagok alacsony ára mellett is célszerű a belföldi termelésű anyagok felhasználását szorgalmazni, ezért a bruttó termelői árakat az önköltség *alatt* állapították meg, a nettó árakat — az önköltség alapján — ennél magasabban és a különbözetet árkiegészítésként kapják meg a termelő erdőgazdaságok.

Az előbb mondottak alapján — úgy gondolom — már levonható az az általános következtetés, hogy *a bruttó termelői árak a felhasználást befolyásolják, a nettó termelői árak pedig a termelésnél éreztetik hatásukat* és ezzel törekszünk — az anyagi érdekeltségen keresztül — a vállalati tevékenységet a népgazdasági érdekekkel összehangolni.

A termelő vállalatot az előállított termékért elérhető, forgalmi adó nélküli árbevétel érdekli, ami egyenlő a nettó termelői árral.

Az 1959. január 1-én bevezetett árrendezés előkészítése során az önköltség és az engedélyezett százalékkal számított nyereséggel kialakított globális nettó árbevétel, valamint a számításbavett termelői árak alapján megállapított bruttó árbevétel között viszonylag kevés különbség maradt és ez szűk keretek közé szorította az ösztönzési lehetőségeket. A bruttó termelői árak kialakításánál ugyanis a világpiaci árakból indultunk ki, átlagosan 30 Ft átszámítási kulcsot alkalmaztunk, az így megállapított ársort azonban módosítani kellett a végtermékek fogyasztói árai által megszabott felső határ miatt, továbbá a lombos és fenyő világpiaci árára túlságosan az importált fenyő felé terelte volna a felhasználást és még egyéb hasonló okokból a helyes ösztönzés érvényesítése érdekében. Miután a tőár elvonásra kerül az erdőgazdaságtól az erdőfenntartási alapha és a befizetéstől függetlenül kapják meg az erdőfelújítási költségeket, a ráfordítások és a nyereség fedezete szempontjából *a tőár ugyanolyan szerepet tölt be az erdőgazdaságoknál, mint a forgalmi adó.* Ilyen hatása folytán *a tőár differenciálása is felhasználható ösztönzésre*, mert az előbb említett okok miatt alacsonyan megállapított nettó termelői ár mellett alacsony összegben megállapított tőár következtében viszonylag magas lehet a tőárral csökkentett nettó árbevétel, ami az erdőgazdaságot ténylegesen érdekli. A választékonként megállapított tőár rugalmasabban módosítható, mint a bruttó termelői ár, vagy a forgalmi adó és ezért jól felhasználható a változó súlyponti feladatok megvalósításának elősegítésére.

Az árszabályozást és az előbbieken ismertetett módszereit azért lehet a termelés irányítására és a súlyponti feladatok megvalósításának ösztönzésére felhasználni, mert a vállalati dolgozók érdekeltek a vállalat által elért ered-

ményben és az eredmény a termékek előállításának ráfordításai (az önköltség) és az árbevétel függvénye.

A vállalati dolgozók anyagi érdekeltsége alatt sok esetben csak a nyereségrészesedési rendszert értik, pedig a bér- és prémiumrendszer, az igazgatói alap, a nyereségrészesedés és az élüzem jutalmazása, tehát a dolgozók bármilyen címen kapott teljes jövedelme együttesen jelenti az anyagi érdekeltséget. Az anyagi érdekeltség előbb felsorolt rendszereit egymással összhangban és egymást kiegészítve úgy kell kialakítani, szabályozni és alkalmazni, hogy a vállalati dolgozó akkor jusson a legmagasabb jövedelemhez, ha tevékenységével leginkább elősegíti a népgazdaság célkitűzéseinek megvalósítása érdekében a vállalatnak adott feladatok teljesítését. A feladatok alatt természetesen a menynyiségi és az eredményterv együttes teljesítését értem.

Az anyagi érdekeltségi rendszerek a gyakorlatból eléggé ismertek, de elvi kérdéseinek ismertetése is meghaladná e cikk terjedelmét, szükségesnek tartom azonban, hogy az ebben a vonatkozásban jelentkező erdőgazdasági sajátos adottsággal itt foglalkozzam.

A mezőgazdasági és ipari termelés körülményei, előfeltételei — beleértve a kitermelő iparokat, a bányászatot is — általában olyanok, hogy a termelés növelését a vállalat rendelkezésére bocsátott nyersanyag mennyisége, a termelőberendezés kapacitása, a föld termőereje stb. korlátozza és műszaki szervezéssel elérhető többtermelésnek általában nincsenek későbbben jelentkező káros következményei. Látszólagos önköltségsökkentés érdekében elhanyagolt munkák, mint például a karbantartás, TMK elhagyása viszonylag rövid idő alatt érzetetik hatásukat és könnyen ellenőrizhetők. A fakitermelésnek — véleményem szerint — a népgazdaságban egyedülálló sajátossága, hogy az élőfaállomány könnyen hozzáférhető, a kitermelés mennyiségének nem a műszaki feladatok megoldása, a kapacitás biztosítása szab határt, hanem az erdőállomány fenntartása és a faanyagszükséglet távlati kiegészítéséről történő gondoskodás. A fakitermelés globális mennyisége még ellenőrizhető, az üzemtervek alapján elkészített favágatási tervekkel szabályozható és így adminisztratív eszközökkel irányítható. A kitermelés jelentős része azonban nem tarvágással történik, a kitermelésre kerülő törzseket a lábon maradó állomány jövő fejlődése érdekében kell kijelölni.

Annak ellenőrzése már sokkal nehezebben megvalósítható feladat, hogy a kitermelés ténylegesen ilyen szempontok szerint történik-e, vagy a szakmai szempontokkal ellentétesen, a pillanatnyi előny érdekében — nyugodtan mondhatjuk, hogy a népgazdasági érdekekkel ellentétben — a legtöbb és legértékesebb iparifát adó törzseket termelik-e ki.

Véleményem szerint nem lenne helyes, ha az erdőgazdaságoknál nem igyekeznénk felhasználni az anyagi ösztönzés eszközeit, de az előbbieken említett sajátosságok miatt olyan korlátozásokat kellett alkalmazni, amelyek a dolgozók jövedelmének növekedését az eredményterv túlteljesítése mellett szakmai feltételek teljesítésétől teszik függővé. A szakmai és a távlati erdőgazdálkodási érdekek érvényesítését döntően a következő eszközökkel igyekeztünk elősegíteni:

1. Az anyagi érdekeltség rendszereinél, elsősorban a prémiumnál és a nyereségrészesedésnél szakmai feltételek kerültek előírásra s ezeknek nem, vagy csak részbeni teljesítése csökkentést, esetleg teljes kizárást von maga után. Ezek a feltételek azonban csak olyanok lehetnek, amelyek viszonylag egyszerű módon ellenőrizhetők, számszerűen értékelhetők és értékelésükből kizárhatók a szubjektív tényezők.

2. A szakmai feltételek teljesítésének ellenőrzésébe mind nagyobb mértékben kerülnek bevonásra az erdőgazdasági dolgozók anyagi ösztönzésében érdektelen, lehetőleg kívülálló független szerv dolgozói.

A távlati erdőgazdálkodási célkitűzések érvényesítése érdekében eddig alkalmazott szakmai feltételeket — véleményem szerint — azonban tovább kell fejleszteni és finomítani és ekkor — összefüggő, jól átgondolt szakmai feltétel és ellenőrzési rendszer kidolgozásával — elérhető, hogy az erdőgazdasági dolgozók anyagi ösztönzése semmilyen vonatkozásában sem kerülhet ellentétbe a népgazdasági érdekekkel.

A hazai és nemes nyárák fájának kémiai összetétele

Dr. LENGYEL PÁL

Az ipari felhasználásra kerülő fák kémiai összetételének ismerete elősegíti hasznosításukat. Különösen vonatkozik ez azokra az iparágakra, amelyekben a fát kémiai úton dolgozzák fel, mint pl. a cellulózgyártás, farostlemez gyártása st. A kémiai összetételből azonban támpontot lehet kapni a fák mechanikai viselkedésére is, mivel egyes komponensek különböző mechanikai tulajdonságok kialakítását segítik elő. Így pl. maga a növény is a különböző húzó-nyomó hatásokra különbözőképpen reagál, s ennek következtében eltérő kémiai összetételű húzott és nyomott fa alakulhat ki.

A nyárfák a többi lombosfákhoz hasonlóan a következő főbb kémiai komponensekből állnak:

Cellulóz: β -D-anhidroglükóz egységekből álló nagymolekulasúlyú termék. Molekulasúlyát a polimerizációs fokkal szokás jellemezni, ami megadja, hogy egy cellulózlánc hány anhidroglükóz egységből áll. Mivel a növényekben előforduló cellulóz különböző polimerizációs fokú cellulózláncokból áll, a növény e komponensét az átlagos polimerizációs fokkal szokás jellemezni. A cellulóz rendezettsége eltérő lehet. Megkülönböztetünk nagyobb rendezettségű, ún. kristályos és kisebb rendezettségű ún. amorf részeket. A cellulóz szubmikroszkópos szerkezete mikrofibrillákból és fibrillákból áll. A cellulóz kinyerésekor a kristályos és amorf részek aránya, valamint átlagos polimerizációs foka megváltozik, tehát a kémiai módszerekkel előállított cellulóz jellemzői nem azonosak a növényben eredetileg jelenlevő natív cellulózéval.

Hemicellulózok. A növényben a cellulózon kívül egyéb szénhidrátok is vannak jelen. Ezek lehetnek hexóz és pentóz alapú szénhidrátok, és építőköveiknek megfelelően hexozánoknak, ill. pentozánoknak nevezzük őket. A hemicellulózok oldékonyságuk szerint különböző mennyiségű uronsavakat is tartalmaznak. A nyárfák hemicellulózai hexozánokként: mannózt és galaktózt, pentozánokként pedig xilózt és arabinózt tartalmaznak. A hexozánok és a xilóz piranoid, az arabinóz pedig furanoid alakban van jelen. E különböző szénhidrátokból épül fel a nyárfák két legfontosabb hemicellulóza, a 4-metilglukuronaraboxilán és a glükomannán.

Előbbiben a hemicellulóz vázát egy xilán lánc képezi, amelyről arabinóz és monometilglukuronsav egységek ágaznak le. Utóbbinál olyan láncal van dolgunk, amely felváltva tartalmaz mannóz és glükóz egységeket.